

**КОМУ МІГ НАЛЕЖАТИ КАТОЛИЦЬКИЙ МЕДАЛЬЙОН
З НОВОБОГОРОДИЦЬКОЇ ФОРТЕЦІ?**

Вводиться до наукового обігу медальйон, знайдений на території Новобогородицької фортеці. Розглядається його атрибуція і можлива належність Стефану Гласковському.

Ключові слова: медальйон, фортеця, Франциск Ксав'єр.

Вводится в научный оборот медальон, найденный на территории Новобогородицкой крепости. Рассматривается его атрибуция и возможная принадлежность Стефану Гласковскому.

Ключевые слова: медальон, крепость, Франциск Ксавьер.

The author introduces a medallion found on the territory of Novobohorodytskaya fortress into scientific circulation. He considers its attribution and possible belongingness to Stephen Glaskovski.

Key words: medallion, fortress, Francis Xavier.

Новобогородицька (Богородицька) фортеця привертає пильну увагу археологів Дніпропетровського національного університету з 2001 року. Відомості про цю пам'ятку археології XVII–XVIII століть до початку робіт археологів ДНУ можна було почерпнути в основному з писемних джерел [2, с. 81-93; 8; 10]. Десять польових сезонів принесли переконливі докази важливості цієї перлини Присамар'я для розуміння історії нашого краю, але ще більше таємниць зберігаються в землі, чекаючи на своїх дослідників [6; 7]. Підтвердженням цьому може служити несподівана знахідка восени 2012 року литого бронзового медальйона з католицьким релігійним сюжетом. Виділяючись своєю неординарністю серед сотень предметів культу, знайдених на території фортеці та її околиць, медальйон єдиний і настільки не типовий, що вимагає уважного розгляду, зокрема пояснень його появи. Медальйон овальної форми, розмірами 3,5х3,2 см, з вертикальним вушком і рухомим кільцем у верхній частині. На лицьовому боці знаходиться погрудне профільне (ліворуч) зображення чоловіка з німбом над головою. У руці він тримає квітучу гілочку. Над ним напис S. FRANCIS. XAVERI IND. APO, що в перекладі означає СВЯТИЙ ФРАНЦИСК КСАВ'ЄР АПОСТОЛ ІНДІЇ (рис. 1а).

звідки повернувся у наступному 1548 році. Розчарувавшись у нехристиянському способі життя португальців, які перешкождали його роботі з євангелізації місцевих жителів, він вирушив до Кантону, звідки в серпні 1549 року відплив до японського острова Кюсю. У місті Кагосімі Франциска тепло зустрів його друг Андзіро. Під час подорожі Японськими островами йому було дозволено проповідувати, але, оскільки Франциск не знав японської мови, довелося обмежитися читанням вголос перекладу катехізису.

Більш ніж дворічна місія виявилася успішною. У Хірадо, Ямагуті та Бунго утворилися християнські громади. У січні 1552 року Франциск повертається до Гоа, де відразу ж починає підготовку до нової подорожі. На цей раз його метою був Китай. У вересні корабель з Франциском Ксав'єром досяг китайського острова Шанчуань, в 10 км від південного узбережжя континентального Китаю. У ті роки цей острів був єдиним місцем у Китаї, яке дозволялося відвідувати європейцям, й то лише для сезонної торгівлі. Проповідуючи перед парафіянами, Франциск знепритомнів і помер 2 грудня 1552 року у 46-річному віці. Спочатку він був похований на цьому острові, але згодом перевезений до Малакки і тимчасово похований у церкві Святого Павла. 11 грудня 1553 року тіло Ксав'єра було перевезено до Гоа, де воно знаходиться і понині. Франциском Ксав'єром була виконана величезна робота з розповсюдження християнства в країнах Азії. Він розробив основи місіонерських методів Товариства Ісуса і вказав напрямки для подальших робіт католицьких місіонерів. Визнаючи заслуги Франциска Ксав'єра перед католицькою церквою, папа Павло V беатифікував його 25 жовтня 1619 року, а 12 березня 1622 року Франциск був канонізований папою Григорієм XV, одночасно з Ігнатієм Лойолою. Він вважається святим – покровителем Австралії, Борнео, Китаю, Індії, Гоа, Японії, Нової Зеландії [1, с. 61-69; 9]. У сучасній католицькій церкві йому належить друге місце за місіонерською діяльністю після Апостола Павла. Вищесказане дозволяє вважати медальйон, що публікується, відзнакою.

Судячи зі стилю виконання реліквії та дати канонізації святого Франциска (12 березня 1622 року), можна впевнено датувати медальйон другою половиною XVII століття. У цей хронологічний відрізок укладається дата будівництва Новобогородицької фортеці. Початку будівельних робіт передувало велике дипломатичне листування між Росією та Польщею, частина якого збереглася. У пошуках писемних джерел і документів ми спиралися на праці істориків Д. І. Яворницького [10] та В. В. Станіславського [8]. Активна зацікавленість Польщі у будівництві фортеці на Самарі, на споконвічних козацьких землях, пов'язана із намаганням залучити Росію до спільної боротьби проти турок і татар. Переговори, розпочаті в Москві у 1686 році, завершилися 26 квітня підписанням «Вічного миру». Серед статей договору, поміж іншими, були й такі, в яких говорилося про землі, передані Польщею у володіння Москви, за що Польща та Росія зобов'язані були взаємно допомагати один одному в боротьбі з турками і татарами. Зокрема, Запорожжя з козаками, які жили у пониззі Дніпра, від Січі вгору до гирла р. Тясмин, а далі – вгору повз Чигирин, до Чорного лісу, переходило у вічне підданство царів, разом з усіма

козацькими «вольностями». Поляки звільнили козаків від присяги королю. Про підписання «Вічного миру» український гетьман Іван Самойлович був поінформований спеціальною царською грамотою від 30 квітня, до якої був доданий текст договору. В грамоті йшлося про перехід під царську владу «навічно» Запорозької Січі і Кодака з усіма землями, річками, озерами, а також про похід у Крим наступного 1687 року. Активні політичні контакти з Річчю Посполитою призвели до згоди на будівництво на землях Запорожжя, на річці Самарі, фортеці. У березні 1688 року російські царі Іван і Петро через московського резидента Єжі Довмонта повідомили про своє рішення польського короля Яна Собеського. Хоч дії Москви були на користь Варшаві, поляки стежили за настроями в Запорожжі. З цією метою при думському дворянинові Григорії Івановичі Косагові перебував представник польського короля, який регулярно повідомляв Яна III про стан справ у «Запорогах». З листів, які збереглися в архівах і наводяться в роботі В.В. Станіславського, можна довідатись, як проходив похід російських та українських військ. Окреме послання присвячене вибору місця під фортецю і початку її будівництва. З підпису в кінці листа дізнаємося ім'я польського резидента, що прибув з військом для будівництва фортеці. «Дан в обозе московском над рекою Самарою 25 июля году 1688. Вашей королевской мосци пана моего милостивого и добродяя верный подданныйнаинжайший подножек Степан Гласковский» [8, с. 232-234]. В іншому листі, за тією ж датою, але на ім'я Станіслава Яблонського, крім імені можливого власника медальйона наводиться і його посада. «Степан Гласковский стольник брянславский рукою своею. Дан в обозе московском над Самарою рекою 25 июля 1688-го» [8, с. 235-236].

Дуже спокусливо пов'язати знайдений на території пам'ятки медальйон із перебуванням тут вищезазначеного польського резидента Стефана Гласковського. Спираючись на гіпотезу, можна додати кілька слів до питання про місце та час знахідки. Північну частину мису за валами фортеці, де і був знайдений медальйон, згодом було зайнято кладовищем будівельників укріплень [5, с. 90-96]. Це побічно говорить про можливість втрати реліквії у 1688 році, коли тут міг знаходитись табір прибулих для будівництва фортеці військ. Що ж стосується особистості самого Гласковського, то ставлення до польського резидента, судячи із листування, що збереглося, з боку росіян було негативне. Так, в листі Прокопія Возніцина до Василя та Олексія Голіциних від 9 серпня 1688 року є рядки: «Писал государи сюда резидент польский бутто татары войск их царского величества идущих к Самаре побили... то ведомость от польского резидента сюда писаная неправая» [8, с. 237-238]. І такий лист не єдиний. Таким чином, маленький шматочок металу з території Новобогородицької фортеці дозволив додати ще одну сторінку до історії нашого міста. Залишається сподіватися, що подальші роботи зі збереження та вивчення фортеці на Самарі будуть продовжені.

Бібліографічні посилання:

1. Бемер Генрих. История ордена иезуитов / ГенрихБемер. – М.: Издательство Русич, 2002.–220с.
2. Бинкевич В. В. Городок старинный запорожский Самарь с перевозом / В. В. Бинкевич, В. Ф. Камеко. – Д., 2000. – 156 с.
3. Ковальова І. Ф. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці / І. Ф. Ковальова, В. М. Шалобудов, В. О. Векленко. – Д.: Видавництво ДНУ, 2007. – 108 с.
4. Ковальова І. Ф. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці / І. Ф. Ковальова, В. М. Шалобудов, О. В. Харитоновна. – Д.: Видавництво “Ліра”, 2013. – Вип. 2. – 156 с.
5. Ковальова І. Ф. Кладовище XVII ст. у межах посаду Богородицької фортеці / І. Ф. Ковальова, В. М. Шалобудов // Проблеми археології Подніпров`я. – Д., 2009. – С. 90-96.
6. Перлини козацького Присамар`я: містечко Самарь та Богородицька фортеця: темат. зб. / редкол.: І.Ф. Ковальова (відп. ред.) та ін. – Д.: Видавництво ДНУ, 2008. – 168 с.
7. Репан О. А. Палімпсест. Коріння міста: поселення XVI–XVII століть в історії Дніпропетровська / О. А. Репан, В. С. Старостін, О. В. Харлан. – К.: Українські пропілеї, 2008. – 268 с.
8. Станіславський В. В. Запорізька Січ та Річ Посполита. 1686–1699 / В. В. Станіславський. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – 357 с.
9. Франциск Ксавєрий [Електронний ресурс] – Режим доступу: ru.wikipedia.org > Франциск Ксавєрий
10. Яворницький Д. І. Твори у 20 томах / Д. І. Яворницький. –Київ-Запоріжжя: Видавництво “Тандем-У”, 2008. – Т. 3. – Кн. 1. – 492 с.

Надійшла до редколегії 18.05.2015.